

ního hospodářství chýlila se ke konci a ustupovala periodě hospodářství světového, naproti číslicím o vývozu zboží dokazuje Sombart, že »exportní kvota« i v průmyslu naproti domácí spotřebě klesá,¹⁾ překonáno jest učení o mezinárodní dělbě práce, která prý přivodí, že v každé zemi a kraji na celkový prospěch lidstva bude provozována jenom ta výroba, pro kterou jsou v ní nejprůzračnější podmínky, naopak každá, nyní ovšem veliká jednotka hospodářská, národní a politická hledí vždy více dostačiti sobě i dnes ve všech hlavních oborech výroby průmyslové i zemědělské, pokud tu není nepřekonatelných překážek v samé přírodě spočívajících.

Chceme se pokusiti o důkaz — v rámci, této stati daném, jen stručný —, že idea soběstačnosti ovládala skutečně všechny jednotlivé stupně hospodářského vývoje, jak je panující nauka dle Büchera v celku dosud konstruuje, a zároveň nastíniti, jak se idea soběstačnosti obrázela v národohospodářské theorii.

II.

Pro první stupeň hospodářského vývoje přijímají všichni theoretikové moment soběstačnosti — která se zde rovnala téměř úplné izolovanosti — jakožto význačný rys tohoto hospodářství »naturálního« nebo »uzavřeného domácnostního«. Také *Smith* mluví o onom »surovém stavu společenském, v kterém není žádné dělby práce, v kterém výměny jen zřídka se dějí a každý sám vším se zásobuje,« v kterém však i ukojování životních potřeb je svrchovaně bídne — blahobyť a kultura počínají hospodářstvím obchodovým, dělbu práce, která jest nutným následkem jisté všeobecné náklonnosti lidské povahy k směňování, náklonnosti, která právě člověka odlišuje od zvířete.²⁾ *Bücher* ukázal,³⁾ jak primitivní člověk daleko nemá vrozené náklonnosti k směně, nýbrž naopak nechť, jak všechno, co se doma potřebuje, opatřuje se vlastní výrobou, a naopak míra a druh výroby dány jsou konsumpční potřebou příslušníků domácnosti. Jen tam, kde země neposkytuje žádané výrobky sama,

¹⁾ Die deutsche Volkswirtschaft, str. 430.

²⁾ Blahobyť národů, kniha II., počáteční slova úvodu, srovn. i úvod k celému spisu a I. knihy kapit. 2.

³⁾ Die Entstehung der Volkswirtschaft, str. 59.

nastupuje obchod, který mívá dle Giddingsa původ zhusta ve válce a v bojích nebo v podávání darů.¹⁾

Dokladů je plno v historii národů germánských i slovanských. V Anglii »v době před vpádem Normanů... každý statek si z veliké části sám postačoval; majitel se snažil obejít se pokud možno bez obchodu...²⁾

V starogermánském družstvu vesnickém (Markgenossenschaft) i v soustavě dvorové (Dorf-, Einödsystem) mělo hospodářství býti co možná neodvislé a izolované od světa vnějšího. Bylo-li potřebí cizího zboží (obyč. zejm. železa a soli), obstaralo výměnu ve styku s jinými kolektivními útvary i rozdělení uvnitř vesnice družstvo a i při soustavě dvorové děl se hospodářský styk s cizími dvory neli rovněž veškerostí, tedy alespoň pod jejím dozorem. Individuelní směna je staršímu naturálnímu hospodářství neznáma, ať u Germánů, ať u ostatních národů, kteří na stejném stupni vývoje vesměs ukazují stav obdobný.³⁾

Avšak i pro období hospodářství městského dlužno uznati princip hospodářské soběstačnosti a solidarity města s nejbližším jeho okolím. »Celé městské tržní právo, jak bylo upraveno v starší době městskými vrchnostmi a později radami městskými, vrcholí ve dvou zásadách, že pokud vůbec možná musí se kupovati veřejně a z první ruky, a že všechno, co v městě samém vyrobeno býti může, v něm i vyrobeno býti má. Obyvatelé venkova přinášeli do města potraviny a suroviny a kupovali za stržené peníze práci městského řemeslníka. Měšťané a sedláci stáli tedy ve vzájemném poměru zákaznickém: co jeden vyrobil, potřeboval vždy zase druhý. Řemeslnické produkty z cizích měst byly jen tehdy přípustné, když dotčená živnost v městě neměla zástupců. Nebyla-li v městě zastoupena živnost, která by tam byla svého člověka uživiti mohla, povolávala rada dovedného místra odjinud a přiměla jej k usazení slevami daňovými a jinými výhodami. Potřeboval-li většího kapitálu zařizovacího, zakročilo město samo, vystavělo dílny a krámy a založilo mlýny, brusírny, soukenické rámy, bělírny, barvírny,

¹⁾ Sr. Bücher, str. 58—59, 88; Giddings, Základy sociologie, str. 323—4.

²⁾ Cunningham, Moderní civilisace, str. 27.

³⁾ Oncken, Gesch. I. 74—77. Viz Gierke, Das deutsche Genossenschaftsrecht II., 1873. Srov. i Giddings, str. 324.

valchovny atd. na vlastní útraty — všechno v úmyslu zabezpečiti všemožnou všestrannost úkoje potřeb domáci výrobou.«¹⁾

Podobně i v Čechách, mělo-li město řemeslníka zapotřebí, rádi jej měšťané všude mezi sebe pouštěli, kdežto jinak musil se nový měšťan do města vkupovati »příjemným«, které bylo čím dále tím dražší.²⁾ I na trhu byla větší volnost a přízeň jen k těm řemeslníkům, kteří vozivali do města zboží, jakého tam nikdo nedělal, a naopak prosívala města svých vrchností, aby vůkolní sedláky nutily k trhům do města s obilím.³⁾

Kdežto Bücher akcentuje hospodářskou soběstačnost města s nejbližším jeho okolím agrárním, *Oncken* zdůrazňuje principiální hospodářskou samostatnost města i venkova o sobě. »Po celý středověk provozovali městští obyvatelé všech stavů vždy zároveň i zemědělství pro vlastní spotřebu. Každé město snažilo se tvořiti co možná uzavřený kruh hospodářský, který by sobě sám mohl dostačiti. Byl-li sedlák na venkově vždy zároveň kusem průmyslového pracovníka, který si hleděl své nutné potřeby řemeslnické v svém hospodářství sám zhotoviti, byl naopak i měšťák kusem rolníka. Uvnitř městského obvodu měla každá domácnost v majetku nebo v půjčce kousek půdy, na kterém nejnmutnější potraviny sama si vypěstovávala. Jen pokud co nedostačovalo, a pro suroviny průmyslové měl místo obchod s venkovem, výměnou za přebytečné výrobky průmyslové. Tato výměna prováděla se původně za celek společenstvem, později za přísného dozoru nad obchodem jednotlivců vrchností.«⁴⁾

¹⁾ Bücher, Entstehung s r. 94—95.

²⁾ Winter, Kulturní obraz I. 69.

³⁾ Tamtéž, I. 592—3.

⁴⁾ *Oncken*, Geschichte I., str. 105. *Oncken* spatřuje dokonce vlastní celkový hospodářský systém středověku ve spojení soustavy křesťanskofeudálního hospodářství naturálního a soustavy hospodářství městského, která vedle oné v městech vyrostlá s ní znenáhla rovnosti a v pozdějším věku dokonce převahy nabyla.

Ideálem církevněfeudálního hospodářství naturálního bylo prý domácnostní hospodářství rodinné nebo společenstevní, kde se vyrábělo jen pro vlastní spotřebu a dle principu asketického a kde nebylo potřebí peněz a směny. Ale se stoupáním kultury nebylo lze toto stanovisko udržeti, zameziti vnější obchod a vnikání hospodářství peněžního. Mělo se tedy užívání peněz alespoň obmeziti na nejnmutnější míru a obchod podrobiti jen přísnému dozoru, aby se držel v mezích křesťanským řádem předepsaných. V tomto

Koncem 15. a počátkem 16. stol. vznikají — též na podkladě jednotných zájmů hospodářských — větší útvary státní, Španělsko, Francie, Rakousko. Absolutní jejich panovníci snaží se ujednotiti co možná celé území státní politicky i hospodářsky. Obchod uvnitř státu se všemožně usnadňuje: odstraňují nebo snižují se vnitrozemská cla a mýta, zakládají se umělé silnice, průplavy a přístavy, ujednocují se míry a váhy, mince a právní předpisy o provozování průmyslu a obchodu. Domácí průmyslová výroba chrání se clem pohraničným nebo přímou prohibicí a podporuje se zákazem vývozu surovin a plodin, zakládáním průmyslových škol a vzorných továren státních, vydáváním obsáhlých a na svou dobu dokonalých řádů výrobních, poskytováním premií na nové vynálezy, osvobozením daňovým i přímými zálohami peněžními, povoláváním podnikatelů i dělníků z ciziny.

Všechno to je politika městská, provozovaná nyní ve velkém slohu, na daleko větším území, »město na celou říši rozšířené nebo země povýšená na město,« jak praví List.¹⁾ Účelem jejím bylo jako u města »stvořiti naproti vnějšku uzavřené státní hospodářství, které by bylo s to ukojiti veškeré potřeby státních příslušníků prací národní a živým obchodním stykem uvnitř státu postaviti veškeré přirozené zdroje země a veškeré individuální síly národa ve služby celku.«²⁾ Měl býti vytvořen národní trh, národní dělba práce, národní soběstačnost hospodářská, zásobování všech všemi a vším uvnitř území státního. Sieveking srovnává dokonce i monopolické ovládnutí kolonií s milovým obvodem, jež ve středověku ovládalo a vykořisťovalo každé město.³⁾

staletém boji církve proti vnikání ryziho peněžního hospodářství vyjadřuje se nejlépe soustava obecně zvaná středověkým hospodářstvím městským, kterou by však nejlépe bylo lze nazvati soustavou »vázaného hospodářství peněžního«. Oncken, I. str. 124—5.

¹⁾ Das nationale System, str. 465.

²⁾ Bücher, Die Entstehung, str. 111.

³⁾ Die mittelalterliche Stadt, str. 214. »Následkem této politiky vstoupil na místo obchodního a manufakturního města a zemědělské provincie, většinou mimo politický svazek městský stojící, (nyní) zemědělsko-průmyslovotržební stát, v sobě samém dokonalý a harmonický, uzavřený celek tvořící národ, v němž jednak dissonance, které dříve panovaly mezi monarchií, feudální aristokracií a měšťanstvem, přešly v harmonický souzvuk, jednak země-

Ovšem šlo také o peníze a nabytí jich z aktivní tržby zahraniční. Musilo o ně jíti, mělo-li se vyhověti obrovsky nyní rostoucí potřebě měnidel a platidel při rozšiřování se směnného obchodu na celý obvod státní i finanční potřebě státu, přeměňujícího se z feudálního ve vojenský a úřednický a přibírajícího nyní kromě starých úkolů ochrany na venek a skrovné bezpečnosti uvnitř stále nové a nové úkoly právní, kulturní a hospodářské.¹⁾

III.

Takovým směrem bral se skutečný vývoj hospodářský; soběstačný obvod hospodářský rozšířil se z domácností, měst a jich okolí na celý »uzavřený« stát.

Avšak i v theorii byla národní hospodářská soběstačnost postulátem — s nedlouhým v celku intermezem upřílišeného kosmopolitického liberalismu — obecně uznávaným.

Tak již skutečné poměry středověkého hospodářství městského doznaly theoretického odlesku v názorech scholastiků o ceně a obchodě: Tomáš Akvinský ze dvou cest, jimiž město zásobovati lze vším potřebným, vlastní výroby jednak a jednak dovážení obchodem, dává rozhodně přednost vlastní výrobě nejen z důvodů obecně politických, nýbrž i z mravních.²⁾

Merkantilistická praxe brala dokonce přímo své podněty z merkantilistické theorie. Ochranná cla neb přímé zákazy dovozu zboží z ciziny doporučovány jsou k ochraně domácího trhu a zejména k vypěstění domácího průmyslu, skoro obecné je rozlišování tržby na užitečnou vnitřní a škodlivou importní. Ve Francii již v 16. stol. reklamoval *Jean Bodin* vysoká cla na dovoz a *Botero* zákaz dovozu zboží cizozemského,³⁾ *Montchrétien* doporučoval dělství, manufaktury a obchod vstoupily v nejužší spojení a vespolečné na sebe působení. Byla to nekonečně dokonalejší obec než dřívější. (List, Das nationale System, str. 404—5.)

¹⁾ O finančním postavení Rakouska po válce třicetileté srovn. Max Adler, Die Anfänge der merkantilistischen Gewerbepolitik in Österreich, str. 45 a násl. a prameny tam uvedené.

²⁾ Ovšem dokonalému městu nelze prý postrádati obchodu jak pro přívoz potřeb tak pro odbyt přebytečných výrobků vlastních, tudíž však obchod jen skrovný, jen výpomocí, sice nutnou, ale podřízenou. (De regimine principum L. II. cap., cit. Oncken, I. 131.)

³⁾ Cossa, Histoire str. 205—206.